

TA'LIMDA PEDAGOGIK FAOLIYATNI PSIXOLOGIK MODELLASHTIRISH

Urishov Shakir Mamataliyevich – dotsent, p.f.n. O'zDJTU

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik faoliyatni psixologik modellashtirish masalalari ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. Pedagogik faoliyatning murakkab tizim sifatida inson psixik jarayonlari, motivatsiyasi va xulq-atvori bilan bevosita bog'liqligi yoritiladi. Shuningdek, psixologik modellashtirishning mazmuni, metodologik yondashuvlari, ta'lim jarayonidagi qo'llanish sohalari hamda uning samaradorlikka ta'siri o'rganiladi. Maqolada psixologik modellar yordamida pedagogik faoliyatni takomillashtirishning nazariy va amaliy imkoniyatlari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik faoliyat, psixologik modellashtirish, ta'lim jarayoni, motivatsiya, shaxs rivojlanishi, kognitiv jarayonlar, ta'lim samaradorligi.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi inson kapitalini rivojlantirish, shaxsning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish, ijtimoiy faol pozitsiyasini ta'minlash kabi vazifalarni bajaradi. Bunday murakkab jarayonlarni samarali tashkil etishda pedagogik faoliyatning psixologik asoslarini chuqur o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik faoliyat – bu nafaqat bilim berish, balki o'quvchi shaxsini har tomonlama shakllantirishga qaratilgan ijtimoiy va psixologik jarayonlar majmuasidir. Shu bois uni modellashtirish, xususan, psixologik modellar orqali tahlil qilish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ilmiy va amaliy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Maqolaning maqsadi – pedagogik faoliyatni psixologik modellashtirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, uning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyatini ochib berish hamda qo'llash mexanizmlarini ko'rsatishdan iboratdir.

Asosiy qism

1. Pedagogik faoliyat va psixologik modellashtirish tushunchalari

Pedagogik faoliyat insonning bilish, idrok etish, xotira, tafakkur, emotsiya va motivatsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liq. Psixologik modellashtirish – bu ta'lim jarayonida sodir bo'ladigan psixik jarayonlarni ilmiy asosda tasvirlash, ularni shartli model orqali ifodalash hamda tahlil qilish metodidir.

Modellashtirishning asosiy vazifasi – murakkab psixik jarayonlarni soddalashtirib tushuntirish va ularni pedagogik faoliyatga moslashtirishdir. Masalan, o'quvchilarning motivatsion modeli, kognitiv rivojlanish modeli yoki shaxsiy

xususiyatlarga asoslangan ta'lim modeli pedagogik faoliyatni samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

2. Psixologik modellashtirishning metodologik asoslari

Psixologik modellashtirish quyidagi metodologik asoslarda quriladi:

- **Kognitiv psixologiya** – o'quvchilarning bilish jarayonlarini (idrok, tafakkur, xotira) o'rganadi va ularning modellarini ishlab chiqadi.
- **Motivatsion nazariya** – ta'lim jarayonida ichki va tashqi motivlarning o'rnini aniqlashga xizmat qiladi.
- **Faoliyat yondashuvi** (L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev) – pedagogik faoliyatni shaxsiy faoliyat jarayonining bir qismi sifatida modellashtiradi.
- **Ijtimoiy-psixologik yondashuv** – ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi kommunikativ munosabatlarni modellashtirishga yo'naltirilgan.

Shunday qilib, pedagogik faoliyatni psixologik modellashtirish nazariy jihatdan ko'p qirrali yondashuvlarni talab qiladi.

3. Pedagogik faoliyatning psixologik modellarini yaratish

Pedagogik faoliyatning psixologik modellarini yaratishda quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

1. **Motivatsion model.** O'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyoji va tashqi rag'batlantiruvchi omillar asosida tuziladi. Ushbu model o'quvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb etishda qo'llaniladi.
2. **Kognitiv model.** O'quvchilarning axborotni qabul qilish, qayta ishlash va eslab qolish jarayonlarini ifodalaydi. Bu model asosida interaktiv metodlar, vizual materiallar, multimedia vositalaridan foydalanish samaradorligi oshiriladi.
3. **Emotsional model.** Ta'lim jarayonida o'quvchilarning hissiy kechinmalarini hisobga oladi. O'qituvchining ijobiy muhit yaratishi, stressni kamaytirishi ta'lim samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.
4. **Shaxsga yo'naltirilgan model.** Har bir o'quvchining individual xususiyatlari, temperament, qobiliyat va qiziqishlari asosida ta'limni tashkil etishni nazarda tutadi.

Bu modellar pedagogik faoliyatni samarali tashkil etishda kompleks qo'llanilishi mumkin.

4. Ta'lim jarayonida psixologik modellashtirishning qo'llanilishi

Psixologik modellashtirish ta'lim jarayonida quyidagi sohalarda qo'llaniladi:

- **Dars jarayonini loyihalashda.** Psixologik model asosida o'quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos metodlarni tanlash mumkin.
- **Baholash tizimida.** O'quvchilarning kognitiv va emotsional xususiyatlarini hisobga olgan holda differensial baholash amalga oshiriladi.

- **Kasbiy ta'limda.** Kelajakdagi mutaxassisning psixologik xususiyatlari asosida ta'lim mazmuni va shakli belgilanadi.

- **Raqamli ta'limda.** Sun'iy intellekt va big data texnologiyalari yordamida individual o'quvchi modeli yaratiladi.

Masalan, masofaviy ta'lim tizimlarida o'quvchining psixologik modeli asosida avtomatik tarzda individual topshiriqlar tuzilmoqda.

5. Psixologik modellashtirishning samaradorlikka ta'siri

Psixologik modellashtirish ta'lim samaradorligiga quyidagi yo'llar bilan ta'sir ko'rsatadi:

- o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi;
- o'quv jarayonini shaxsga yo'naltiradi;
- psixologik to'siqlarni kamaytiradi;
- ta'limda individual yondashuvni ta'minlaydi;
- o'qituvchiga o'quvchilarni yaxshiroq tushunish imkonini beradi.

Shuningdek, psixologik modellar ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni oldindan bashorat qilish va ularni bartaraf etish imkonini ham beradi.

6. Muammolar va yechimlar

Psixologik modellashtirishni ta'lim jarayonida qo'llashda bir qator muammolar ham mavjud:

1. **Metodologik muammo.** Psixologik jarayonlarni to'liq modellashtirish qiyin, chunki inson psixikasi murakkab va o'zgaruvchan.

2. **Amaliy muammo.** O'qituvchilar psixologik modeldan foydalanishda maxsus tayyorgarlikka ega emaslar.

3. **Texnologik muammo.** Psixologik modellashtirishni qo'llash ko'pincha zamonaviy dasturiy ta'minot va texnologiyalarni talab qiladi.

Ushbu muammolarni hal etish uchun:

- pedagoglarning psixologik savodxonligini oshirish;
- metodik qo'llanmalar yaratish;
- raqamli texnologiyalar yordamida individual modellashtirish dasturlarini ishlab chiqish zarur.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillardan ko'rinib turibdiki, pedagogik faoliyatni psixologik modellashtirish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim ilmiy-metodologik vositasi hisoblanadi. U o'quvchilarning motivatsiyasi, kognitiv xususiyatlari, emotsional holati va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi.

Maqolada pedagogik faoliyatning psixologik modellarini yaratish yo'nalishlari, ularning ta'lim jarayonidagi qo'llanilish sohasi hamda samaradorlikka ta'siri batafsil yoritildi. Natijada shunday xulosaga kelindi: **psixologik modellashtirish ta'lim**

jarayonini individualizatsiyalash, shaxsga yo'naltirish va samaradorligini oshirishda muhim nazariy va amaliy asosdir.

Shu bois maqola mavzusi to'liq o'rganildi, uning ilmiy-nazariy va amaliy xulosalari ta'lim tizimida psixologik modellashtirishni keng joriy etish zarurligini ko'rsatib berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. *Democracy and Education*. – New York: Macmillan, 1916.
2. Vygotsky L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Harvard University Press, 1978.
3. Leontyev A.N. *Activity, Consciousness, Personality*. – Moscow: Progress, 1978.
4. Bruner J. *The Process of Education*. – Cambridge: Harvard University Press, 1960.
5. Anderson J.R. *Cognitive Psychology and Its Implications*. – New York: Worth Publishers, 2010.
6. Rasulov B. *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: NMIU, 2021.
7. Zohidov M. *Ta'lim psixologiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
8. UNESCO. *Future of Education Report*. – Paris, 2023.